

Štipendijski politiki na rob

Novi dogovor prinaša mnoge novosti

Področje štipendiranja v naši republiki je eno prvih področij, ki so ga zaradi pomembnosti urejevali z družbenim dogovorom že leta 1970. Novi osnutek družbenega dogovora o oblikovanju in izvajanju štipendijske politike v SR Sloveniji je rezultat triletnih prizadevanj za čim bolj usklajeno družbeno dogovorjeno politiko štipendiranja v republiki in javne razprave o spremembah dogovora, ki je trajala od lanskega septembra.

»Če želimo na kratko oceniti rezultate dogovora iz leta 1970, naj poudarimo, da je nesporno pozitivno vplival na razvoj štipendiranja v naši republiki,« je zapisano v obrazložitvi družbenega dogovora o oblikovanju in izvajanju štipendijske politike v SR Sloveniji.

Ob tem moramo upoštevati, da je bil ta dogovor sprejet in uveljavljen kot eden prvih takih dokumentov pri nas, ko se je samoupravno sporazumevanje in družbeno dogovarjanje šele začelo. Pomembno je tudi dejstvo, da je dogovor v preambuli upošteval nekatere dolgoročne usmeritve, ki so bile po njegovem sprejemu družbeno verificirane z dokumenti o izenačevanju materialnih možnosti za izobraževanje mladine, o preprečevanju neupravičenih socialnih razlik in v zadnjem času še z dokumenti s področja kadrovske politike.

Ob tem je potrebno posebej poudariti, da prav slednji dokumenti dajejo vrsto pogojev za uspešno politiko štipendiranja, oziroma je bilo doslej neustrezno urejeno področje eden bistvenih razlogov za vrsto odklonov in nepravilnosti, ki jih dogovor iz leta 1970 ni mogel odpraviti.

Povezanost kadrovske in štipendijske politike je vse večja zaradi različno — zlasti v kvalitetnem smislu — urejene kadrovske politike beležimo od stopanja od dogovora, tako navzdol, čeprav manj, kot bistveno nad vse sprejemljive zneske.

Po sili razmer je kadrovska politika najbolj »urejena« pri kadrovanju najbolj deficitarnih poklicev — pri tem je seveda potrebno odmisлити splošno pomanjkanje kadrov glede na možen vpliv — ki se žal odraža v preplačevanju kadrov, vidimo pa to že tudi pri štipendiranju. Nesorazmerno visoke stimulacije ob konjunkturi nekaterih poklicev ne nazadnje pogosto tudi velik in neracionalen vpis na posamezne visokošolske zavode, s tem pa tudi velik osip.

Enotna izhodišča

Takih vplivov seveda družbeni dogovor ni mogel rešiti, ker po svoji naravi lahko posega le v končno in izvedbeno fazo kadrovskih planov organizacij združenega dela. Ker pa so ti plani nasprotno primanjkovali oziroma so bili izdelani parcialni plani z izrazito kratkoročno orientacijo, je bilo dovolj štipendij le za zaključek posameznih stopenj šolanja, za začetek — razen sklada izobraževalne skupnosti SRS za štipendije in posojila ter redkih izjem — ni skrbel nihče! To so bili nekateri pglavni razlogi, da so se v naši republiki odločili predlagati sprejem novega izpopolnjenega dogovora, ki naj bi reševal nekatera temeljna vprašanja.

Mednje sodijo vsekakor: enotni kriteriji štipendiranja v SRS — potrebni ukrepi soli-

darnosti, intervencije in izenačevanja materialnih pogojev za izobraževanje — usklajevanje štipendijske politike s kadrovsko politiko v okviru razvojnih planov združenega dela — potrebno stimuliranje kvalitetnega in hitrejšega študija — sankcije za kršitelje — enotno evidenco in javnost pri štipendiranju — enakopravnost oziroma prednosti manj razvitih območij — prilagajanje višine štipendij gibanju osebnih dohodkov in življenjskih stroškov — usklajevanje in sporazumevanje o enotnih izhodiščih za vse dajalce štipendij v naši republiki.

Enotni kriteriji za štipendiranje v naši republiki so nujni. S tem po eni strani zmanjšujemo odliv kadrov z manj razvitih območij, po drugi pa preprečujemo, da bi se mladi ljudje kljub morda drugačnim poklicnim željam usmerjali v poklice, za katere so že v času šolanja bolj nagajevani. Obenem bi to tudi omogočalo, da se v večji meri uveljavi izbira mladine, po sposobnosti, ne pa, kot je bilo to doslej v večini primerov, da je o nadaljnjem šolanju odločala materialna zmogljivost staršev.

Pomemben element, ki ga je potrebno zavoljo tega upoštevati, je solidarnost in izenačevanje materialnih možnosti mladine za izobraževanje. Opozorili smo že, da materialni položaj v glavnem odloča o možnosti za nadaljnje šolanje. Če k temu dodamo še nizek nivo poklicnih aspiracij, ki je s tem pogojen, in zaviralne vplive gospodarsko in kulturno manj razvitega območja, ki v njem mlad človek odraža, nalagamo s tem službam za poklicno usmerjanje in vzgojnoizobraževalnim zavodom naloge, da te vplive omilijo. Da pa jim to omogočimo tudi po materialni plati, predvideva novi družbeni dogovor tudi ustrezno združevanje sredstev po enotni stopnji za celo Slovenijo. Združena sredstva naj omogočijo podeljevanje štipendij, ki naj izenačujejo materialne možnosti za izobraževanje glede na življenjske stroške mladine v kraju šolanja. Te štipendije naj bi nadomestile praznino med štipendijami, ki že zavezujejo štipendista, da začne po končanem šolanju z delom v združenem delu štipenditorjev in so torej bolj kratkoronče, in potrebni intervenciji ob vstopu v šolo, ko sicer neposrednega kadrovskega interesa organizacij združenega dela še ni. Ob tem so predlagatelji družbenega dogovora o štipendiranju še posebej poudarili, da s štipendijami ni moč reševati vzrokov slabšega uspeha mladih, če so le-ti objektivno pogojeni. Ta vprašanja rešujejo na drugih ravneh, so pa prav tako — rešena seveda — pogoj za uspešnost štipendijske politike.

Stimulacija za študij

K stroškom šolanja morajo del sredstev prispevati starši. Zato predvideva novi družbeni dogovor enoten mehanizem, po katerem bi pri izenačevanju višine osnovne štipendije upoštevali delež staršev v višini polovičnega dohodka na člana družine in otroškega dodatka, ki je tudi oblika družbene pomoči. Razliko od ugotovljenih življenjskih stroškov naj bi zagotovila štipendija iz združenih sredstev. S tem mehanizmom bi v načelu omogočili vsem učencem, ki nadaljujejo šolanje po končani osnovni šo-

li, da imajo na razpolago za kritje stroškov šolanja v tem šolskem letu 900 dinarjev mesečno oziroma nekaj manj, če se šolajo v domačem kraju.

Vprašanje združenih sredstev predpostavlja tudi izenačevanje pogojev med občinami ali z drugimi besedami: potrebno je upoštevati, da nerazvite in ekonomsko šibke občine iz sredstev združenih na svojih območjih, ne bodo mogle kriti vseh potreb. In obratno, ekonomsko najmočnejše občine morajo, po zadovoljitvi svojih potreb, omogočiti prelivanje ostanka sredstev v občine, ki same ne morejo zbrati potrebnih sredstev. Po oceni odbora, ki je pripravljala družbeni dogovor, potrebujemo v SRS za uresničitev navedenega cilja 130 milijonov dinarjev, kar pomeni pol odstotka od bruto osebnega dohodka zaposlenih v naši republiki.

Obenem pa ta združena sredstva pomenijo, da bo lahko vsak občan v naši republiki z gotovostjo računal na štipendijo za svoje otroke, če bo seveda v takem materialnem položaju, da jim stroškov šolanja ne bi mogel v celoti kriti. S tem pa tudi v največji možni meri odpravimo materialno selekcijo.

Glede na kadrovske potrebe združenega dela, dolgoročne in kratkoročne, uvajamo sistem štipendij po enotnih lestvicah točkovnih vrednosti. Te lestvice naj bi upoštevale napredovanje v šoli in doseženo kakovost, uspeh. Za te točkovne vrednosti bi vsako leto določali vrednost točke tako, da bi štipendije sledile splošnemu porastu osebnih dohodkov. Standard učencev in študentov bi bil s tem usklajen s standardom drugih delovnih ljudi. Obenem pa je posebej poudarjeno, da se štipendije dajejo le za dobo šolanja po statutih in zakonu.

Primereno oblikovana lestvica stimulacije za hiter študij naj bistveno pripomore k skrajšanju poprečne študijske dobe. Ker pa je to le manjši del ukrepov v tej smeri, bo seveda z razvojem samoupravljanja na področju vzgoje in izobraževanja treba razrešiti zlasti vprašanje učnih programov in odgovornosti pedagoških delavcev za kakovost in redno izpolnjevanje pedagoških obveznosti. Ta in še vrsta drugih vprašanj so tista, ki jih s štipendijsko politiko vsekakor ne moremo reševati, so pa za njen uspeh bistvenega pomena.

Usklajevanje kadrovske in štipendijske politike v razvojnih načrtih je naslednja pomembna naloga, piše v obrazložitvi družbenega dogovora o štipendijski politiki. Že uvodoma smo opozorili, da je prav neurejena kadrovska politika v marsičem pogojevala neuspešnost štipendijske politike. Ob predpostavki, da bo kadrovska politika dobila v razvojnih načrtih ustrezno mesto, so dani pogoji za realizacijo začrtane politike. Na to dejstvo so pripravljali dogovora opozorili še zlasti zato, ker navedene predpostavke, pomenijo temelj štipendijske politike.

Denarne sankcije za kršitelje

V dosedanjem dogovarjanju na tem področju ni bilo ustreznih sankcij. Ker družbeni dogovor o kadrovski politiki že vsebuje določene sankcije, jih novi dogovor upošteva, obenem pa omogoča tudi denar-

ne sankcije, ki so usklajene za različne kršitve medsebojnega razmerja v družbenem delu. Ukrepanje je poverjeno stalnim samoupravnim razsodiščem, podrobnosti postopka pa bo potrebno urediti v samoupravnem sporazumu o štipendiranju.

Pomembna novost, ki jo dogovor uvaja, je tudi opredelitev štipendijskega razmerja z bistvenimi sestavinami pogodbe o štipendiranju.

Dogovor tudi posebej obravnava vprašanje evidence in zagotavlja javnost na tem področju. Predvidena evidenca naj bi omogočila, da bi razpolagali s stalnim pregledom razpoložljivih štipendij in tako primeroma usmerjali mladino, ki bodisi poklicno še ni orientirana ali pa je osebno usmerjena drugače, kot bi to zahtevali družbeni interesi v skladu s sprejetimi kadrovskimi načrti. To pa tudi pomeni, da bo moč štipendije razpisovati za območje posameznih občin enkrat letno, medtem ko bi bil razpis za podelitev štipendij iz združenih sredstev praktično stalen, prošnje pa bi bilo moč obravnavati enkrat v vsakem četrtletju. Obenem bi mogli z analiziranjem strukture štipendistov v bistveno večji meri po enotni metodologiji zasledovati učinkovitost sistema štipendiranja.

Posebej so opredeljene naloge samoupravnih interesnih interesnih skupnosti in dosedanjih namenskih skladov.

Pri dogovarjanju in sporazumevanju na tem področju bi morali doseči soglasje vseh družbenih dejavnikov in vseh organizacij združenega dela, da imajo prednost pri kadrovanju v današnjih pogojih posameznega področja, ki so gonilo tehnološke revolucije in za nadaljnji družbeni razvoj bistvenega pomena. Ocenjujemo tudi, da bi enaka prednost šla tudi nerazvitim območjem, ki le s parcialnim investiranjem brez predhodne skrbi za kadre v razvoju ne bodo mogle bistveno napredovati.

Učinkovit sistem štipendiranja lahko izoblikujemo le z vsestransko družbeno in samoupravno politično akcijo. Odbor za pripravo dogovora je namreč menil, da je v tem sistemu zadoščeno skupnim interesom, da pa bo treba zato sporazum s tega področja toliko bolj odgovorno usklajevati, da ne bo prihajalo do nepotrebnih in škodljivih odklonov.

Kaj prinaša družbeni dogovor o štipendiranju študentom?

Če na kratko povzamemo vse prejšnje ugotovitve odbora za pripravo družbenega dogovora, potem lahko rečemo, da dijakom in študentom novi družbeni dogovor omogoča vsem sposobnim šolanje ne glede na socialni status družin. S štipendijami iz združenih sredstev bodo delovni ljudje omogočali sporazumno in solidarno sredstva za učence in študente, katerih družine same ne bi zmogle kriti stroškov.

Kadrovske štipendije TOZD, ki k osnovnim življenjskim stroškom šolanja — štipendije iz združenih sredstev — dodajo stimulativni del in motivirajo učenca in študenta za študij. Bolje bo študirati hitreje in boljše ob kadrovski štipendiji kot pa si iskati priložnostne zasluzke, denimo prek študentskega servisa in si tako brez potrebe podaljšati študij!

S kadrovsko štipendijo si študent zagotovi delovno mesto v določeni TOZD, že ob študiju spoznava organizacijo, prakso in dopolnjuje teorijo, samouprayne odnose, skratka življenje v TOZD. Lažje bo po končanem študiju našel in se živčel na ustreznem mestu in se z uspešnim delom oddolžil za investicijo v njegovo izobraževanje

Kaj občin?

Prvikrat je sestavljena skupna delegatska komisija, ki bo lahko imela pregled nad vsemi štipendisti v občini (združena sredstva, kadrovske štipendije) — tega doslej nima nihče, niti republika — in pomagala pri čim hitrejšem povezovanju štipendistov s konkretnimi TOZD!

Odločitve o podeljevanju štipendij bodo dane v kraju, kjer štipendiste poznamo — to je poznamo socialni položaji njihovih družin, kar je vsekakor za občino bistvenega pomena.

Delegat v občini bo odhajal na seje skupne komisije v republiki in tako bodo interesi občine lahko konkretno dopolnjevali družbeni dogovor in samoupravni sporazum, obenem pa omogočili manjši odliv kadrov iz nerazvitih področij, če bodo pravočasno zagotovili delovna mesta.

Kaj TOZD?

Seveda novi družbeni dogovor o štipendiranju prinaša tudi TOZD nekatere novosti. V prvi vrsti velja omeniti, da bodo poenoteni kriteriji kadrovskih štipendij in sankcije, ki so sporazumno dogovorjene, vplivale na večjo zanesljivost pri zaposlovanju štipendistov.

Tiste TOZD, ki doslej niso skrbele za lastne kadre, ker so ga lahko »kupovale«, bodo v prvi fazi prispevale vsaj za štipendiste iz združenih sredstev za solidarnost, v perspektivi pa bo podeljevanje kadrovskih štipendij nujno, če si bodo hotele zagotoviti kader.

Tiste TOZD pa, ki že sedaj veliko štipendirajo, so svojim štipendistom poleg štipendije mnogokrat dodajale tudi denar za zadovoljevanje osnovnih materialnih pogojev. Le-te bodo poslej štipendisti dobili iz združenih sredstev. Njihove kadrovske štipendije bodo torej praviloma (če so imeli delavske in kmečke otroke, ki so jim poleg štipendije nudili še druge oblike pomoči — nakupovali knjige) nižje in skupaj s sredstvi za solidarnostno zbiranje v občini pomenijo le prerazdelitev sredstev. Veliko TOZD je štipendiralo tudi profile, ki jih niso potrebovali na svojem kadrovskem področju.

In ne na koncu — tudi samoupravne interesne skupnosti (kultura, zdravstvo, telesna kultura) skupaj s temeljnimi organizacijami združenega dela zagotavljajo solidarnostno zbiranje in štipendiranje lastnega kadra.

Ob koncu pa poudarimo, da so mnoge TOZD, ki so že razpisale štipendije sporočile, da nanje ni nobenega odziva. Po drugi strani pa je tudi res, da skupne komisije v občinah niso še povsod razpisale štipendije iz združenih sredstev. Te štipendije so namenili tistim učencem in študentom, ki nimajo osnovnih materialnih pogojev za študij in tistim, ki niso zasledili razpisa štipendij za študij, za katerega so se odločili. Vsi socialno ogroženi učenci in študentje bodo brez njihove pomoči ostali brez štipendije. Tega pa si nikakor ne moremo privoščiti! Reči pa je treba, da so nekatere občine že storile vse potrebno, pristopile so k družbenemu dogovoru, oblikovale so iniciativne odbore, TOZD so podpisale samoupravne sporazume, razpisale so štipendije iz združenih sredstev, ob podpisu samoupravnega sporazuma o štipendiranju so izvolili delegate in že sklicali ustanovno skupščino skupne komisije podpisnikov samoupravnega sporazuma v občini. Odprle so žiro račune, podelile štipendije, vplivale na razpis kadrovskih štipendij v TOZD in samoupravnih interesnih skupnostih, sklenile so štipendijske pogodbe. Opravile so vse faze in z zadoščenjem ugotavljajo, da prvokrat natančno vedo koliko sredstev bodo vložili in v koga. Če želimo, da dogovor zaživi, jih je treba posnemati.

S. D.